

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ  
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ ТЫВА  
УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ АДМИНИСТРАЦИИ  
ДЗУН-ХЕМЧИКСКОГО КОЖУУНА РЕСПУБЛИКИ ТЫВА  
МБОУ «СОШ №2 ГОРОДА ЧАДАН»

РАССМОТРЕНО  
на заседании МО  
Руководитель МО  
Ондар А.В.  
от «30» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО  
Заместитель директора  
по УВР Ооржак А.К.  
от «31» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО  
Директор школы  
Монгуш О.К.  
Приказ № 105/1  
от «31» августа 2023 г.



**РАБОЧАЯ ПРОГРАММА**

учебного предмета «Родной (тувинский) язык»  
Базовый уровень  
для обучающихся 3 «б» класса

**Составитель:** Монгуш Ольга Кара-ооловна,  
учитель начальных классов,  
высшая категория.

г. Чадан  
2023-2024 учебный год

## Тайылбыр бижик

«Тыва дыл» эртеминге тургускан ажылчын программаны Россия Федерациязынын «Россиянын школазы» деп ооредилге-методиктиг болукке, Тыва Республиканын өөрөдилгезинин ниити ооредилгезинин эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле куруне стандарттарынга дууштур база (ӨФКС-ФГОС) база дараазында доктаал-саавыырларга даянып кылдынган:

- 2012.12.29 №273 – ФХ «РФ-нын Ооредилге дугайында» хоойлузу (чуул 2. Ангылары 9, 10);

- 2009.10.06 №373 дугаарлыг Россия Федерациязынын Ооредилге ямызынын дужаалы-биле бадылаан ооредилгенин федералдыг куруне стандарттарынын эге ниити ооредилгези (моон ынай - ӨФКС эге ниити ооредилгези);

- 2010.12.29 №189 (2011.03.03 Россиянын Минюста буруткеткен, буруткел дугаары 19993) «Ооредилге албан черлеринге ооредилгенин организаастаарынын байдалдарынга санитар-эпидемиологтуг негелделер» деп 2.4.2.282-10 СанПинни бадылаарынын дугайында доктаал;

- Чадаананын МБОУАЧ «дугаары 2 ортумак ниити ооредилгенин школазынын» ооредилге планы;

- Чадаананын МБОУАЧ «дугаары 2 ортумак ниити ооредилгенин школазынын» уставы;

- А.К.Ойдан-оолдун, Э. Д. Ондарның, Н. Ч. Дамбанын чижек ажылчын программазы, Кызыл -2008 ч.;

Эге класстарга тыва дылды ооредиринин **кол сорулгалары:**

- уругларны медреселдиг шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарынга ооредири. Оларга торээн дыл талазы - биле эге билиглерни бээри;

- уругларны ном ажыглаарынга чанчыктырар болгаш оларнын дылга сонуургалын, номчулга болгаш бижилге - биле холбаштыр бойдушту, ниитилелдин амыдыралын хайгаараарынга ундезилээш, оореникчилерни материалистиг узел - бодал - биле чепсеглээри;

- уругларны мораль болгаш эстетика талазы - биле кижизидери;

- ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни таныштырары.

## Базистиг программада эртемнин туружу

Тыва Республиканың өөрөдилге черлеринин өөрөдилге планында көрдүнгени -биле номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазынга неделяда 2 шак бердинген, бүдүн чылда **68 шак.**

**Ажылчын программаны тургузарда дараазында литератураны ажыглаан:**

1. Ш.Ч. Сат, Н.Ч. Дамба, Н.М.Ондар «Тыва дыл»3 класс Кызыл- 2013ч.
2. А.А. Алдын-оол «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы» » дорт чылдыг эге школанын 1-4 класстарынга, Кызыл-2010.
3. А.А.Алдын-оол «Эдертиглер чыындызы» Кызыл-2011ч.
4. 3-ку класска методиктиг дуза, Кызыл-2008ч.

## **Тыва дылда программаны билип алганынын планнатынган туннелдери**

### **Личностуг**

#### **оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:**

-Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медереп билири.

- ооредилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;

- Тыва дылды билири дээрге-ле национал культуранын чоргааралы болур.

-Кижилернин угаан-бодалын болгаш сагыш-сеткилин илередир дылдын ангы-ангы хевирлерин сайзырадып билири.

- Чоннун аас-чугаазынын аялгаларынче кичээнгей салып билири.

- Тыва дылга сонургалы бедип, ону хандыр ооренири болур.

- Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур.

- ооредилгеже, эртем - билигже чуткулдуу.

#### **оореникчилерге хевирлеттинер билиглер:**

Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медереп билири.

Тыва дылды эстетиктиг овор-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.

### **Предметтиг**

#### **оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:**

- Шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45-50 хире состуг созуглелди чараш хол ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры.

- Фонетиктиг сайгарылганы кылыры: состерни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес уннери ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;

- Состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, ескертилге кожумактарын ылгаар).

- Чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуже адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;

- Домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарынга чарар;

- Домактарнын бодуун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги чергенин кижигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.

- Коллективтии - биле тургускан план ёзугаар 45-50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

#### **оореникчилернин ооренип алыр аргалары.**

- Тыва дылда синоним, антоним состерни деннеп тургаш тып билири;

- Бердинген состун долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири;

- Бодунун кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири;

- Чогаадыг бижип тургаш бодунун узел-бодалын долузу- биле бодунун состери- биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;

- Домакта состернин аразында харылзаазын тып, оларны сос каттыжышкыннарынга чарып билири;

- Домактын синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири;

- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;

- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;

## **Чогаадыкчы ажылдар**

### **оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:**

- План ёзугаар созуглелди тургузуп билири;
- Бердинген чуруктарга чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири;
- Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медеделдиг кылып билири;
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;

### **оореникчилернин ооренип алыр аргалары:**

- Бодунун чогаадыынга чурук чуруп билири;
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш, бодунун бодалдарын илередип билири;
- Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири.
- Эгезин берген чугааны улаштыр чогаадып билири;

## **Метапредметтиг**

### **Регулятивтиг**

#### **оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:**

- Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.
- Кичээлдин сорулгаларынга хамаарыштыр бодунун кылыр ужурлуг ажылдарын планнап алыры.
- Мергежилгелер бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медеделдиг шилип алыр ужурлуг.
- Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм ёзугаар кылып билер ужурлуг.
- Бодунун болгаш эжинин орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билер ужурлуг.

#### **оореникчилернин ооренип алыр аргалары:**

- Башкы-биле демниг ажылдажыышкын уезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажылдарынга болгаш ажыл уезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;
- Бодунун ажылын планнап билири.

## **Ооредиглиг**

#### **оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:**

- Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;
- Белен таблица, схемаларны, сезуглелдерни долдуруп билири;
- Дылда уннерни, ужуктерни, состун кезектерин, домак кезигуннерин, бодуун домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деннеп, болуктеп билири;
- План езугаар ооренген материалды болуктеп, туннеп билири;
- Номчаан созуглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;
- Состерде орфограммаларны тып билири.

#### **оореникчилернин ооренип алыр аргалары:**

- Херек билиглерни библиотекалардан, ооредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- Медеделдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;
- Логиктиг угаап боданыышкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири;
- Алган медээлерни критиктиг унелеп билири.

## **Коммуникативтиг**

#### **оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:**

- Чугааны диалог хевирин билири.
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин, эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурлуг.
- Оореникчилер аразында сумележип тургаш ниити туннелди ундуруптери.

- Бодунун узел-бодалын илередип билири.
- Билдинмес чуул бар болза, катап айтырып тургаш билип алыр аргалыг.
- Бот-боттарынын аразында хынажып ооренип база кошкак ооренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

**оореникчилернин алыр аргалары:**

- Салып алган сорулгаларын чедип алырда оске кижилернин узел - бодалдарын база дыннап, унелеп билири;
- Уруглар боттарынын аразында дузалажып тургаш бот-боттарынын аразында хыналданы шын чорудуп билири;
- Аас чугаага ооренип алган билиглерин шын ажыглап билири;
- Эжинге дамчыдар херек медээни долу болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири.

**Чыл тончузунде оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери**

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медресеп билири.
- Ооредилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга ескертилге кожумактары;
- Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг сезу, эдеринчилер;
- Домак кежигуннери: чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннери.
- Коллективтии - биле тургускан план ёзугаар 45-50 хире сестуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;
- Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм ёзугаар кылып билир ужурлуг.
- Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Эжи-биле ажылдал тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле денештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурлуг.

**оореникчилернин ооренип алыр аргалары:**

- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;
- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун киириштирип турарын медресеп билип, эстетиктиг омур-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Медреселдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири.

**Чыл дургузунда өөредир темаларының бөлүктөр аайы-биле хуваалдазы (102 шак)**

**Бирги болгаш ийиги класстарга ооренген чуулдерни катаптаары (8 шак)**

Домак.Домактын чугула кежигуннери. Медээ, айтырыг, кыйгырыг демдектери.Кым? Чуу? деп айтырыгларга харыылаттынар состер. Канчап тур? деп айтырыгга харыылаттынар состер. Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар состер. Хуу аттарга улуг ужук. Хыналда диктант.

**Уннер болгаш ужуктер (11 шак)**

Ажык болгаш ажык эвес уннер. Ажык уннер. Кыска болгаш узун ажык уннер, ок-биле адаар ажык уннер. Кадыг (ь) болгаш чымчак (ь) демдектерлиг состер.Е, ё, ю, я деп ужуктерлиг состер. Ажык эвес уннер. Куштуг, кошкак, эн кошкак ажык эвес уннер. Сос

иштингэ ажык эвес уннерни бижири. Эгезинде п болгаш т бижиир сосер. Катаптаашкын. Хыналда диктант.

#### **Сос. Состун тургузуу (10 шак)**

Состунтургузуу(составы). Дазыл болгаш кожумак. Чогаадылга болгаш оскертилге кожумактары. Чангыс дазылдыг сосер. Сос иштингэ катаптаан ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири. Хыналда диктант Тып, тик, ток, тырт, теп, тут деп сосерни кожумактар немежирге, шын бижири. -дыр (-дир,-дур, -дур, -тыр,-тир,-тур,-тур) деп артынчыларны шын бижири. Дефистеп бижиир нарын сосер. Катаптаашкын.Эдертиг. Быжыглаашкын.

#### **Чуве ады (11 шак)**

Чугаа кезектери. Ниити билиглер. Чуве ады-биле ниити таныжылга. Чуве адыноске чугаа кезектеринден ылгап билири. Чуве аттарынын саннарга оскерлири. Чуве аттарынын падежтерге оскерлири. Чуве аттарынын хамаарылга хевири. Хуу аттарны шын бижири. Хыналда диктант. Чуве адынга туннел катаптаашкын.

#### **Демдек ады (4 шак)**

Демде адынын дугайында ниити билиг. Демдек адынын чуве ады-биле холбаазы. Синоним болгаш антоним демдек аттары. Демдекаттарынын кожумактары.

#### **Сан ады (3 шак)**

Сан адынын дугайында ниити билиг.Тун болгаш дугаар сан аттары.Эдертиг.

#### **Эдеринчилер (2 шак)**

#### **Кылыг сосери (5 шак)**

Кылыг созунун дугайында ниити билиг. Кылыг созунун чуве ады-биле холбаазы.Оске чугаа кезектеринден ылгап билири. Болур болгаш болбас кылдыныгны илередир кылыг сосери. Чогаадыг. Кылыг созунун уелерге ескерлири. Катаптаашкын. Хыналда диктант.

#### **Домак болгаш харылзаалыг чугаа (9шак)**

Домак дугайында ниити билиг. Харылзаалыг чугаа. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары. Диалог. Харылзаалыг чугаа. Домактын кежигуннери. Домактын чугула кежигуннери. Ийиги чергенин кежигуннери. Чогаадыг.Домакта сосернин харылзаазы. Домакта санай адаан сосернин аразынга биче сек.Созуглел. Созуглелдин темазы.

#### **Чыл дургузунда ооренген чуулдерин катаптаары (3 шак)**

Хыналда диктант.Сайгарылгалар. Ниити катаптаашкын.

**Календарь – тематиктиг план**

№	Эрттирер хуну		Кичээлдин темазы	Кирилде
	план	факт		
<b>Бирги болгаш ийги класстарга ооренген чуулдерин катаптаары (8шак)</b>				
1	06.09.		Ч. с. Чурук-биле ажыл. Сентябрьнын бири. Домак. Домактын чугула кежигуннери.	
2	08.09.		Улуг сек, айтырыг, кыйгырыг демдектери. Домакта состернин харылзаазы	
3	13.09.		<b>Чыл эгезинде хыналда диктант.</b>	
4	15.09		Частырыглар-биле ажыл. Чувелерни коргузер болгаш кым? чуу? деп айтырыгларга харыылаттынар состер.	
5	20.09.		Чувелернин кылдыныын илередир состер.	
6	22.09.		Хуу аттарны шын бижири	
7	27.09		Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар состер.	
8	29.09		Катаптаашкын.	
<b>Уннер болгаш ужуктер (11 шак)</b>				
9	04.10		Уннер болгаш ужуктер. Ажык болгаш ажык эвес уннер	
10	06.10.		Ажык уннер	
11	11.10.		Кыска болгаш узун ажык уннер.	
12	13.10.		Ок-биле адаар ажык уннер.	
13	18.10.		Кадыг болгаш чымчак демдектиг состер	
14	20.10		Е, ё, ю, я деп ужуктерлиг состер	
15	25.10.		<b>Хыналда диктант 1-ги улдун.</b>	
16	27.10		Частырыглар-биле ажыл. Ажык эвес уннер. Куштуг, кошкак болгаш эн кошкак ажык эвес уннер.	
17	08.11		Сос иштинге ажык эвес уннерни шын бижири.	
18	10.11.		Эгезинге п болгаш т бижиир состер	
19	15.11.		Уннер болгаш ужуктер. Бот ажыл.	
<b>Сос. Состун тургузуу (составы). (10 шак)</b>				
20	17.11		Состун тургузуу (составы). Дазыл болгаш кожумактар.	
21	22.11		Чогаадылга кожумактары	
22	24.11.		Оскертилге кожумактары	
23	29.11		Чангыс дазылдыг состер	
24	01.12		Сос иштинде катаптаан ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири	
25	06.12.		Хыналда диктант «Кат»	
26	08.12.		Частырыглар-биле ажыл. Тып, тик, ток, тырт, теп, тут деп состерни кожумактар немежирге, шын бижири.	
27	13.12.		Дыр (-дир,-дур), тыр,-(тир,-тур)-деп артынчыларны шын бижири	

28	15.12.		Дефистеп бижиир состер.	
29	20.12.		Ч. С. Эдертиг. «Моортай болгаш оон оолдары»	
<b>Чугаа кезектери (27 шак)</b>				
30	22.12.		<b>Хыналда диктант 2-ги улдун.</b>	
31	27.12		Частырыглар-биле ажыл. Чугаа кезектери. Ниити билиглер.	
32	29.12.		Чуве ады-биле ниити таныжылга.	
33	10.01.		Чуве адын оске чугаа кезектеринден ылгап билири.	
34	12.01.		Чуве аттарынын саннарга оскерлири.	
35	17.01.		Чуве аттарынын падежтерге оскерлири	
36	19.01.		Чангыстын болгаш хойнун санында чуве аттарынын падежтерге оскерлири.	
37	24.01		Падеж кожумактарын шын бижири.	
38	26.01		Чуве аттарынын хамаарылга хевири.	
39	31.01.		Хуу аттарны шын бижири.	
40	02.02.		Хыналда диктант «Саалда»	
41	07.02.		Частырыглар-биле ажыл. Демдек адынын дугайында ниити билиг.	
42	09.02.		Демдек ады-биле чуве адынын холбаазы.	
43	14.02.		Удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек аттары-биле таныжышга.	
44	16.02.		Демдек адынын чогаадылга кожумактары.	
45	21.02		Сан адынын дугайында ниити билиг.	
46	28.02.		Тун болгаш дугаар сан ады.	
47	01.03.		Ч. С. Эдертиг.»Малчынга дуза»	
48	06.03.		Частырыглар- биле ажыл.Эдеринчилер.	
49	13.03		Кылыг созунун чуве ады-билехолбаазы. Оске чугаакезектеринден ылгалы.	
50	15.03.		Болур болбас кылдыныг илередир кылыг состери-биле таныжылга.	
51	20.03.		<b>Хыналда диктант 3-ку улдун.</b>	
52	22.03.		Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	
53	03.04		Кылыг состеринин уелерге оскерлири.	
54	05.04		Чугаакезектери. Чуве ады. Демдек ады, кылыг созу, сан ады.	
55	10.04.		Быжыглаашкын. Чугаа кезектери.	
56	12.04.		Ч. С. Чурук-биле ажыл. «Найырал-коллективте»	
<b>Домак болгаш харылзаалыг чугаа. (9шак)</b>				
57	17.04.		Домак. Домак дугайында ниити билиг	
58	19.04.		Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары.	
59	24.04.		Диалог. Харылзаалыг чугаа.	
60	26.04		Домак кежигуннери. Домактын чугула кежигуннери	
61	08.05		Домактын ийиги черге кежигуннери	
62	10.05		Чурук-биле ажыл Чогаадыг «Удавас, чай!»	
63	15.05.		<b>Туннел хыналда диктант.</b>	
64	17.05.		Частырыглар-биле ажыл. Домакта	

			состернин харылзаазы	
65	22.05.		Домакта санай адаан состер болгаш бижик Демдектери	
<b>Туннел катаптаашкын (Зшак)</b>				
66	24.05.		Созуглел. Созуглелдин темазы.	
67	29.05.		Сайгарылгалар.	
68	31.05.		Ниити катаптаашкын	